

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ КЛАСТЕРНОГО АНАЛІЗУ

METHODOLOGICAL FUNDAMENTALS OF FORMATION OF THE SYSTEM OF SOCIAL PROTECTION OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS USING CLUSTER ANALYSIS

УДК 338.23

<https://doi.org/10.32843/bSES.60-32>**Полярна Є.С.**

аспірант

Донбаська державна
машинобудівна академія**Акімова О.В.**д.е.н., доцент кафедри обліку,
оподаткування та економічної безпеки
Донбаська державна
машинобудівна академія**Poliarina Yelyzaveta**

Donbas State Engineering Academy

Akimova Olena

Donbas State Engineering Academy

У статті розглядається актуальна проблематика існування і виживання переміщених осіб усередині держави й адаптивна участь у соціальній сфері у сучасних державних реаліях. Наболілою є багаторічна затяжна економічна криза в східній частині держави. З огляду на масштаби кризи у сфері забезпечення соціального захисту, різке збільшення правопорушників і обмежені можливості в наданні допомоги на місцевому рівні, дана стаття має на меті вжиття реалістичних заходів реагування на першочергові проблеми у сфері захисту внутрішньо переміщених осіб. Комплекс заходів соціального і гуманітарного реагування у сфері захисту з боку гуманітарного співтовариства, як зазначено в даному дослідженні, не може бути заміною узгоджених дій усіх зацікавлених сторін, повної захищеності постраждалого населення можна досягти тільки шляхом вирішення поточного конфлікту на основі поваги до прав людини і встановлення верховенства права.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, логістика, методичний базис, кластерний аналіз, соціальний захист, постконфліктне відновлення.

В данной статье рассматривается актуальная проблематика существования и

выживания перемещенных лиц внутри государства и адаптивного участия в социальной сфере в современных государственных реалиях. Наболевшим является многолетний затяжной кризис в восточной области государства. Учитывая масштабы кризиса в сфере обеспечения социальной защиты, резкое увеличение правонарушителей и ограниченные возможности в предоставлении помощи на местном уровне, данная статья ставит целью принятия реалистичных мер по реагированию на первоочередные проблемы в сфере защиты внутренне перемещенных лиц. Комплекс мероприятий социального и гуманитарного реагирования в сфере защиты со стороны гуманитарного сообщества, как указано в данном исследовании, не может быть заменой согласованных действий всех заинтересованных сторон, полной защищенности пострадавшего населения можно достичь только путем решения текущего конфликта на основе соблюдения прав человека и установления верховенства права.

Ключевые слова: внутренне перемещенные лица, логистика, методический базис, кластерный анализ, социальная защита, постконфликтное восстановление.

The article systematizes the factors regarding economic and social support leading to the adaptation of migrants within the state. Unresolved social problems, lack of stability, restriction of options or access to public services, contribute to the development of oppressed moods, in turn, only an appeal to international institutions does not fully provide an opportunity to take the path to sustainable and adaptive development. The lack of a holistic vision of the scope and ways of implementing social policy causes high amortization waves. The article reveals the methodological basis for the study of post-conflict recovery is based on cluster analysis, by identifying and identifying the optimal set of problems. The authors consider a wide range of theoretical and methodological issues, propose a logistic system for studying feedback in communication processes and identifying negative trends in the spheres of life and adaptation of internally displaced persons, identifying preconditions for experimental study of the problem, and proposing a methodology for studying operational tasks of the cluster for protecting internally displaced persons. In the methodological activity of the social protection system, it becomes possible to have indicative directions of a sustainable level of development. This article examines the topical issues of the existence and survival of displaced persons within the state and adaptive participation in the social sphere of modern state realities. The long-term protracted crisis in the eastern region of the state is a sore point. Given the magnitude of the social protection crisis, the dramatic increase in offenders and the limited capacity to provide assistance at the local level, this article aims to provide a realistic response to the priority protection concerns of internally displaced persons. The complex of measures of social and humanitarian response in the field of protection by the humanitarian community, as indicated in this study, cannot be a substitute for coordinated actions of all stakeholders - full protection of the affected population can be achieved only by resolving the current conflict based on respect for human rights and the establishment of the rule of law.

Key words: internally displaced persons, logistics, methodological basis, cluster analysis, social protection, post-conflict recovery.

Постановка проблеми. В історії незалежної України раніше не було досвіду щодо захисту осіб, вимушених покинути місце постійного місця проживання внаслідок військового конфлікту. Хоча в державі функціонує система прийому біженців, розроблено чинне нормативне законодавство, слід констатувати, що до розв'язання проблеми ВПО країна була не готова. Уперше категорія ВПО зафіксована в Україні у 2014 р., сформувавши новий для країни тип міграції населення, що має назву «внутрішні переселенці» або «вимушені переселенці». Поява ВПО пов'язана з трагічними

наслідками подій, які відбуваються в Криму, а також на території Донецької та Луганської областей. Сьогодні вирішення проблем ВПО є вельми актуальним та потребує термінового запобігання. Поява ВПО – це непроста і хвилююча проблема для країни, трагічний момент для переселенців. Із вимушеним переміщенням громадян пов'язана низка викликів, вони відображені у зростанні напруги на ринках праці, існуванні проблем працевлаштування, розміщення, медичного обслуговування, доступу до освітньої системи, соціального та психологічного постконфліктного відновлення.

Ці труднощі потрібно вирішувати комплексно і системно, з визначенням оптимального набору проблемних сфер, що потребують економічного та соціального забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У результаті військових дій на території Східного регіону основна інфраструктура занепадає, потреби у коштах для існування є величезними з урахуванням економічного колапсу Донбасу. Натомість процес зростання безробіття, неповної трудової зайнятості, збільшення споживчих цін впливає на зuboжіння вразливих груп населення, вимушених переселенців. Затяжний конфлікт посилює існуючі проблеми ВПО та міських громадян, особливо що стосується житлового питання і робочих місць. Виявлення потреб ВПО проводилося за методикою Української асоціації оцінювання, розробленою докт. політ. наук, канд. соціол. наук М.В. Саввою, за активної участі в дослідженні громадських активістів та членів ініціативних груп із реалізації проєкту «Підтримка стабілізації громад на Донбасі». Дослідження містить дані, зібрані в ході опитування більше ніж 1 300 респондентів, гуртових інтерв'ю з очільниками спільнот у 10 населених пунктах підконтрольного Україні Донбасу. Дана методика використовує взаємодоповнюючі методи:

- керування в населених пунктах Донецької і Луганської областей колективними інтерв'ю за проблематикою потреб населення;

- керування масовими опитуваннями за методом персональних сформованих за структурою інтерв'ю. Поєднання якісного і кількісного методів дослідження потреб забезпечило цінні висновки. Кількісне дослідження дало змогу виявити домінуючі настрої громадської думки з приводу проблематики потреб. Масове інтерв'ю забезпечило виявлення поширених потреб, які будуть виявлені з використанням кількісного методу (великі доходи, наявність робочих місць), можуть бути задоволені в позитивних макроекономічних змінах. За підсумками соціальних проєктів останні зміни неможливо набути в короткий часопис.

Щоб виявити потреби в рамках короткострокових проєктів, підтриманих донорськими організаціями, необхідним стало просування якісного методу – колективних інтерв'ю. Кількісний метод використано для окреслення основних, а якісний – для прояву додаткових потреб. Взаємне доповнення методів у дослідженні потреб ВПО визначило унікальність спостереження.

Дослідження оцінки потреб ВПО було проведено в 10 населених пунктах, містах Донецької області (Добропілля, Покровськ, Бахмут, Костянтинівка, Краматорськ, Дружківка, Святогірськ) та населених пунктах Луганської області.

Вибір для дослідження саме цих територій зумовлений такими чинниками:

- присутністю у регіоні значної кількості людей у стадії постконфліктного відновлення;

- посиленням навантаження на соціальну інфраструктуру регіону в результаті переміщення значної кількості ВПО;

- наявністю нових особливих потреб у ВПО, зо залишили в місцях колишнього проживання житло, власні речі, документи;

- координаційними діями гуманітарної допомоги, яка спрямовується в даний регіон міжнародними донорськими організаціями.

Підготовку до проведення опитування забезпечили тренінги «Методи дослідження потреб» із громадськими активістами і членами ініціативних груп, проведені М.В. Саввою в кожному з 10 населених пунктів. Поєднання якісного та кількісного методів дослідження потреб дало змогу забезпечити необхідну глибину висновків.

Серед основних потреб ВПО виділено такі: квартирне питання (81,6%), адресна допомога (64,9%), працевлаштування (59,0%), медична допомога (21,8%), влаштування дітей у дитячі садки і школи (11,7%). Місцевими мешканцями у ході відповідей вибрано потреби: працевлаштування (65,0%), медична допомога (37,4%), грошова допомога (31,4%); сприяння в організації бізнесу (20,8%); квартирне питання (18,2%) [1, с. 67].

Додаткові потреби ВПО, виявлені у ході колективних інтерв'ю: мінімізація дискримінації; підвищення пропускнуої спроможності контрольованих пунктів на кордоні контрольованих України і не підконтрольної Україні територій; більш активна зацікавленість влади потребами людей, що опинилися у статусі вимушених переселенців.

Постановка завдання. Метою дослідження є відпрацювання засад, започаткованих та здатних ідентифікувати методичний базис рекомендаційного характеру внутрішньо переміщеним особам в Україні для подолання економічної та соціальної ізоляції з використанням кластерного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «логістична система» походить від загального «система», є базовим у логістиці, що реалізує системний підхід.

Однак сьогодні немає прийнятого визначення цього поняття. Розглянемо визначення логістичної системи, які зустрічаються у науковій літературі (табл. 1).

Аналіз наукових пояснень визначення «логістична система» дає змогу зробити висновок про те, що трактування упорядковані на тому, що за сутністю вона складна, організаційно завершена економічна система, складається з підсистем, взаємопов'язаних у єдиному процесі управління матеріальними і супутніми потоками. Систематизуємо основні структурні елементи логістичної системи соціального захисту ВПО (рис. 1).

Визначення логістичної системи

Дослідник	Наукове пояснення
М.В. Афанасьєв	Будь-яка цілісна суспільно велика система, яка шукає і знаходить найбільш
А.М. Гаджинський	Розглядає логістичну систему як організацію економічних відносин між агентами
Є.В. Крикавський	Спеціально організована інтеграція логістичних елементів у межах певної економічної системи для оптимізації процесів трансформації матеріального потоку
В.С. Лукинський	Розглядає логістичну систему як складну організаційно завершену (структуровану) економічну систему, яка складається з елементів-ланок, взаємопов'язаних в єдиному процесі управління матеріальними і супровідними потоками
Ю.В. Пономарьова	Складна система, що складається із сукупності елементів, так званих ланок логістичної системи, між якими встановлені певні функціональні зв'язки і відносини
В.І. Сергєєв	Логістична система – це складна організаційно завершена (структурована) економічна система, що складається із взаємозалежних у єдиному процесі управління матеріальними і супутніми їм потоками елементів – ланок, сукупність яких, межі і завдання функціонування об'єднані внутрішніми цілями організації бізнесу і (або) зовнішніми цілями
А.М. Сумець	Адаптована (самоналагоджувана та самоорганізована) система з оберненим зв'язком, що виконує логістичні функції та логістичні операції і складається зазвичай із декількох систем та має розвинуті зв'язки із зовнішнім середовищем
С.А. Уваров	Логістична система – це система управління рухом матеріалопотоків – від поставок сировини до постачань готової продукції, а також фінансових та інформаційних потоків, які сприяють руху матеріалів, це адаптивна система зі зворотним зв'язком, виконує ті чи інші логістичні операції

Джерело: розроблено авторами

Ведеться робота з розбудови потенціалу державних установ та партнерських організацій із метою поліпшення їхньої здатності надавати захист та допомогу ВПО.

Після досягнення домовленостей про режим повного припинення вогню з 27 липня кількість інцидентів зменшилася. INSO зафіксував 785 інцидентів – на 40% менше, ніж у травні-червні 2020 р. У липні-серпні кількість випадків інфікування COVID-19 збільшилася на 50% на непідконтрольній території (3 374 випадки) та на 72% у Донецькій та Луганській областях (2 242 випадки). Близько половини випадків – люди старше 50 років [2].

Норвезька рада у справах біженців надала правову підтримку, консультування, юридичну допомогу 598 особам, 39% з яких проживають на непідконтрольній території.

Протягом липня-серпня БФ «Право на захист» надав індивідуальну юридичну допомогу 1 544 особам; у 105 судових справах у супроводі юристів БФ «Право на захист» судові рішення були винесені на користь позивача.

У липні Товариство Червоного Хреста започаткувало гарячу лінію «Давай поговоримо» для жителів Донецької та Луганської областей, де люди можуть обговорити питання та отримати підтримку.

Польська Гуманітарна акція надала психосоціальну підтримку по телефону 947 літнім людям із 33 ізольованих населених пунктів. Найбільш уразливі верстви населення отримали підтримку домашніх візитів.

2 вересня Кабінет Міністрів прийняв Постанову № 767, що передбачає адміністративний механізм компенсації за житло, знищене в результаті зброй-

ного конфлікту. Запроваджено механізм адвокації партнерів Кластера з питань захисту, включаючи УВКБ ООН, УВКПЧ ООН, МОМ, БФ «Право на захист», Данську раду з питань біженців, «Донбас SOS» під керівництвом Норвезької ради з питань біженців із 2017 р.

Сформовано теоретичний підхід до трактування соціальної системи захисту ВПО, але ж диференціальна варіативність у рівнях соціально-економічного розвитку зумовлює міжрегіональну диференціацію, відповідно до цієї проблематики створюється методичний базис охоплення комплексу проєктування логістичних систем соціального захисту ВПО (рис. 2).

Відповідно до Плану гуманітарного реагування на 2015 р. (Humanitarian Response Plan (HRP)), Кластер із питань захисту включно із субкластерами з питань захисту дітей і протидії гендерно зумовленому насильству, а також інших субкластерів та робочих груп, створених у рамках роботи кластера з питань захисту, ставить собі за мету захистити, підтримати та посилити стійкість, благополуччя та єдність родин ураженого конфліктом населення. Цілі Кластера засновані на принципах міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини.

Шосте засідання Кластера 3 Підкомітету з питань економіки та іншого галузевого співробітництва Комітету асоціації між Україною та ЄС, яке відбулося 03 листопада 2020 р., Кластер із питань захисту, яким керує УВКБ ООН, має мету проводити координоване реагування у сфері захисту та адвокацією за поліпшення політики та законів, які стосуються внутрішньо переміщених осіб

Рис. 1. Структурні елементи соціального захисту ВПО

Джерело: сформовано авторами

та інших людей, які постраждали внаслідок конфлікту. Кластер також проводить заходи з розвитку потенціалу, а також надає рекомендації щодо включення питань захисту під час надання гуманітарної допомоги [5, с. 4].

До складу Кластера з питань захисту входять: субкластер із питань захисту дітей (під керівництвом ЮНІСЕФ), субкластер із питань гендерно зумовленого насильства (під керівництвом ФН ООН) та субкластер із питань протимінної діяльності (під керівництвом ПРООН).

Окрім того, під егідою Кластера з питань захисту діє Технічна робоча група з питань вікових

аспектів та інвалідності (під керівництвом організації HelpAge), а під егідою Кластера з питань захисту та Кластера з питань житла та НПТ – Технічна робоча група з питань прав на житло, землю та майно (під керівництвом Норвезької ради у справах біженців).

Координаційні центри на національному та регіональному рівнях знаходяться у Донецьку, Луганську, Дніпрі, Харкові, Краматорську, Слов'янську, Северодонецьку, Маріуполі, Запоріжжі. Ураховавши потреби ВПО, керуючись кластерною багатозаданістю, запропонуємо схему економічного забезпечення соціального захисту ВПО (рис. 3).

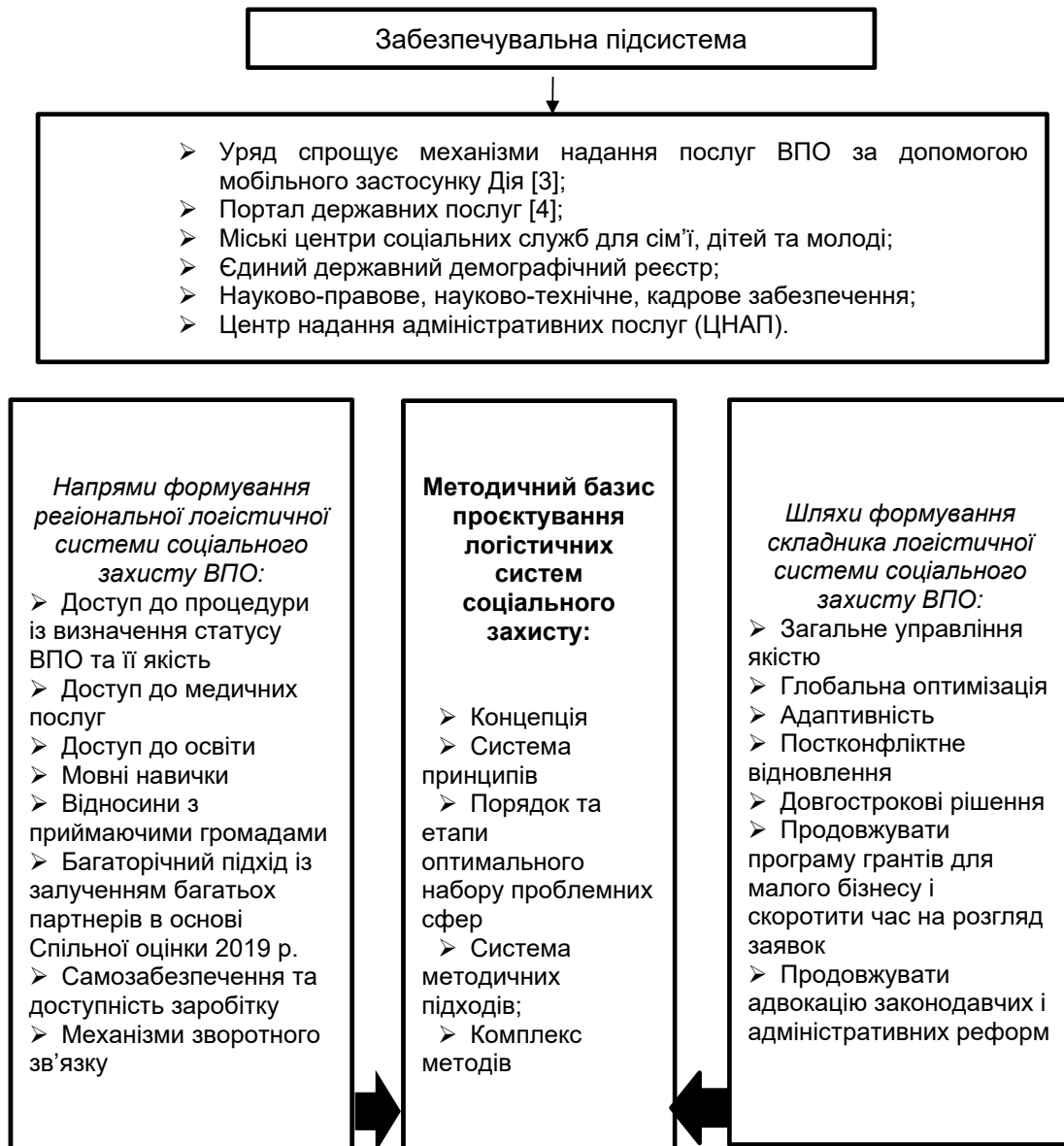

Рис. 2. Методичний базис проектування логістичних систем соціального захисту ВПО

Джерело: сформовано авторами

Висновки з проведеного дослідження.

У ході дослідження виявлено та представлено актуальну проблематику виходу з кризових явищ, яка спирається на досвід сприяння комунікації між урядовими та неурядовими суб'єктами, оскільки зараз як ніколи потрібна більш тісна координація.

Уперше розроблено систематизацію основних структурних елементів логістичної системи соціального захисту ВПО, що дає змогу відкрити методику за напрямками формування регіональної логістичної системи соціального захисту ВПО та окреслити шляхи формування складової частини логістичної системи соціального захисту ВПО.

Методичний базис проектування логістичних систем соціального захисту – це скоординована серія дій, що вживаються для підготовки, управ-

ління та надання успішної цільової соціальної допомоги. Він складається з елементів, узгоджено скоординованих, причому один крок логічно заснований на попередньому і веде до наступного. Успішне виконання методичного базису проектування логістичних систем соціального захисту соціальної програми ВПО залежить від ефективної готовності до надзвичайних ситуацій, ефективної координації з національними/місцевими властями і гуманітарними організаціями, а також від управління інформацією.

Наступним кроком реалізації механізму подолання проблем ВПО є розроблення кластерного аналізу економічного забезпечення соціального захисту ВПО, маючи за мету уникнення тенденції цивільного населення та інфраструктури залишатися кризовою мішенню.

Рис. 3. Кластерний аналіз економічного забезпечення соціального захисту ВПО

Джерело: сформовано авторами

Координація сил включає оцінку ситуацій і потреб, узгодження спільних пріоритетів:

розроблення загальних стратегій вирішення таких питань, як узгодження доступу, мобілізація фінансових та інших ресурсів, роз'яснення послідовних публічних повідомлень і моніторинг прогресу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Формування державної політики щодо внутрішньо переміщених осіб в умовах системних криз в Україні : монографія / за заг. ред. О.В. Балуєвої. Маріуполь : Східний видавничий дім, 2016. Т. 1. 217 с.

2. Гуманітарна відповідь Кластер захисту : вебсайт. URL: https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/2020_07-08_protection_cluster_factsheet_ukr.pdf (дата звернення: 04.01.2021).

3. Проект «Цифрова держава». Дія : вебсайт. URL: <https://diia.gov.ua/news/vprovadzhuyemo-cifrovu-dovidku-pereselenciv> (дата звернення: 04.01.2021).

4. Портал державних послуг : вебсайт. URL: <https://igov.gov.ua/subcategory/1/32> (дата звернення: 04.01.2021).

5. Агентство ООН у справах біженців (УВКБ ООН) в Україні. Звіт про результати проведеної в 2019 році спільної оцінки потреб біженців, шукачів притулку і внутрішньо переміщених осіб в Україні. URL: https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2019/08/2019-08-19-PA_UKR.pdf. (дата звернення: 05.01.2021).

REFERENCES:

1. Formuvannia derzhavnoi polityky shchodo vnutrishno peremishchenykh osib v umovakh systemnykh kryz i Ukraini. [monohr.] / za zah. red. O.V. Baluievoi;

Donetskyi derzhavnyi universytet upravlinnia. Mariupol: DonDUU-Skhidnyi vydavnychiy dim, 2016. T. 1, pp. 67–69.

2. Humanitarna vidpovid Klaster zakhystu. Humanitarian Response protection cluster. Available at: https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/fdocuments/files/2020_07protectionukr.pdf (accessed 04 January 2021). (in Ukrainian)

3. Proiekt «Tsyfrova derzhava», portal «Diia» Available at: <https://diia.gov.ua/news/vprovadzhuemo-ci->

frovu-dovidku-dlya-pereselenciv (accessed 04 January 2021). (in Ukrainian)

4. Portal derzhavnykh posluh. Available at: <https://igov.gov.ua/subcategory/1/32> (accessed 04 January 2021). (in Ukrainian)

5. Ahentstvo OON u spravakh bizhentsiv (UVKB OON) v Ukraini. Zvit pro rezultaty provedenoi v 2019 rotsi spilnoi otsinky potreb bizhentsiv, shukachiv prytulku i vnutrishno peremishchenykh osib v Ukraini. Available at: <https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/UKR.pdf> (accessed 05 January 2021) (in Ukrainian)